

New Exploitation Regime in the Middle East: Modern Orientalism and Reflections on the Region

Gökhan Ak

Nisantasi University, gak2081@yahoo.co.uk

Abstract

The purpose of this study is to analyze the “modern orientalism”, the “costless” new face of the past exploitation regime oriented by the ancient Orientalism, which is recently evolved with different formulas for today’s Near East and reflections of this new Western intervention method on regional security, stabilization and economical interests of the Eastern Mediterranean and Cyprus geography. Besides, this work aims as well at putting forward some analysis towards tearing apart of present Middle Eastern societies not repeating past political faults the modern orientalism web of imperialist West, by analyzing exploratory “modern orientalism” term regarding needing a greater hunger for everything in line with raising its socio-economical development to the utmost level in an historical continuity, so that protruding of the West by using imperialism, a large extent exploitation regime resting upon Orientalism on the East, which has been totally created as “the other” and at last, different and currently formulating this regime in line with a new and wide Project stretching from Morocco to Afghanistan.

Keywords: West, East, Imperialism, Orientalism, Modern Orientalism, Arab Spring, Regional Security and Stability

Orta Doğu’da Yeni Sömürü Düzeni: Modern Şarkiyatçılık ve Bölgeye Yansımaları

Özet

Bu çalışmanın amacı, Batı’nın, sosyo-ekonomik gelişme ve zenginliğinin tarihsel sürekliliğini devam ettirebilmek amacıyla yarattığı “öteki”, yani ‘Şark’ üzerinde, kadim Şarkiyatçılık (Oryantalizm) siyasası marifetiyle kurduğu sömürü düzeninin, günümüz Yakın Doğu’su için farklı formüllerle evrimleştirdiği “maliyetsiz” yeni yüzü olan ‘modern şarkiyatçılık’ olgusu üzerinden okunup değerlendirilmesi ve Batı’nın Yakın Doğu hedefli bu yeni müdahale

yönteminin, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs coğrafyası özelindeki bölgesel güvenlik, istikrar ve ekonomik çıkarlara yansımalarını irdelemektir. Aynı zamanda bu çalışma, Batı'nın; tarihsel bir süreklilik içerisinde sosyo-ekonomik gelişmesini en üst seviyeye çıkarmasına bağlı olarak her şeye daha da fazla açlık duyması, bunun sonucu Batı'nın, emperyalizmden de faydalanarak, her şeyiyle yarattığı öteki olan “Şark” üzerinde Şarkiyatçılık (Oryantalizm) temelli geniş bir sömürü düzeni kurması, sonunda da bu düzeni, günümüzde Fas'tan Afganistan'a kadar uzanan yeni ve geniş bir proje çapında farklı bir formülle kurgulamaya çalışmasını, sömürücü “modern şarkiyatçılık” kavramı üzerinden okumak ve incelemek, sonuçta da, günümüz Orta Doğu toplumlarının eski siyasî hatalarını tekrar etmeksizin, emperyalist Batı'nın modern şarkiyatçılık ağını yırtması yönünde bazı değerlendirmelerde bulunmayı da amaçlamaktadır.

Anahtar Kelime: Batı, Şark, Emperyalizm, Şarkiyatçılık, Modern Şarkiyatçılık, Arap Baharı, Bölgesel Güvenlik ve İstikrar

“Ortadoğu, dış müdahaleler için istisnai bir mıknatıstır.”

(Hinnebusch, 2003, s. 3)

Giriş

Şarkiyatçılık (Oryantalizm) kavramı, Filistin kökenli Amerikalı düşün insanı Edward W. Said'in 1978 yılında yayınlanan *Şarkiyatçılık* (1999) başlıklı yapıtıyla, Türk düşünce dünyasının dikkat alanına yoğun biçimde girmiştir.¹ Said, bu eserinde özetle, Rönesans'tan günümüze Avrupalılar'ın, Şark'ta direniş görmeksizin bulunma imkânına sahip olduklarını, bu sayede Şark'ı yakından gözlemlene ve tanımlama fırsatını elde ettiklerini vurgulayarak, Şark zorbalığı, debdebesi, acımasızlığı, şehveti, inancı, felsefesi ve bilgeliği gibi başlıklarda sadece belirli bir coğrafi alana ait olduğu düşünölen bir fikriyat meydana getirmişler ve bunlar marifetiyle Şark'ta üstönlük kurmuşlardır. Diğer deyişle, "şarkiyatçılık" denen kavram, bir bilgi-iktidar ilişkisidir; bu ilişkinin türünü betimleyen lafz ise, tek yönlü, istikrarlı ve süreklidir. Nitekim Said de, "Şarkiyatçılık" ilminin, "bir siyasal propaganda aracı olarak Batı'nın Doğu üzerindeki üstönlüğünü kanıtlamaya çalışırken, aynı zamanda Batı'nın Doğu'ya ve özellikle İslâm'a saldırmasını da haklı çıkarmaya çalıştığını ileri sürmektedir" (Hür, 2011, s. 5).

Said için, "Oryantalizm, Avrupa'nın Doğu fikridir." Ancak, örneğın bir zamanlar, Thomas Hobbes barışı devletin getirdiğini vurgularken, ya da Pierre Clastres "*Savaş devleti, devlet ise savaşı engeller.*" diye önerirken, onlar belki de fazlaca iyimser düşünmüşlerdir. Zira modern zamanlarda fazlasıyla görölmüşdür ki, devlet, belki tebaasının barışını sağlarken, kendi devamı için de en azından "dışarıda" savaşlar yaratmaktadır. Bu anlamda, güvenlik olgusunun devletin temel söylemi olduğu vurgulanabilir (Keyman, 2002, s. 15). Ancak güvenlik algısı daima bir başkasına karşı güvenliği korumak anlamında olduğundan, bir "öteki" daima yaratılır (Çetinkaya, 2009, s. 3-23). Bu bağlamda, ötekiyle savaş kaçınılmaz

¹ Said'in *Şarkiyatçılık* adlı yapıtı üzerine Türkiye'de ilk dikkate değer analiz ve yorumu yapanlardan biri, Cemil Meriç olmuştur. Meriç'e (1982, s. 37-40) göre Said, bu yapıtı aracılığıyla Batı'nın maddi ve manevi baskıları ve hegemonyaları altında sessizleşen veya bu suskunluğa uğratılmış, esir edilmiş Doğu coğrafyasının hissilerini dile getirmiştir.

bir tarihsel gerçek olagelmıştır. Dolayısıyla 20. yüzyılın dünya barışı düşünülecek olursa, tecrübe edilen en şiddetli yüzyıl olduğu aşikârdır. Vahşi ve acımasız mücadelelerle bezenmiş bir yüz yıl olarak, dünya nüfusunun yüzde on biri gibi büyük bir rakam bu yüzyılın savaşlarında yaşamını yitirmiştir.

Yine, örneğin Şarkiyatçı Le Corbusier'in, 1911'de İstanbul'a yaptığı ilk ziyareti sonrasındaki görüşlerine göre Şark, hep Şark olarak kalmalıdır. O, Batı'ya bir ilham kaynağı yaratmaktadır. Modernleşmesi, çağdaşlaşması, demokratikleşmesi elzem değildir. Aksi takdirde, Şark, sahip olduğu o gizil egzotikliği kaybedilebilir, yüzyıllardır uyuduğu o derin uykudan kalkabilir. Böylece de Batı, inanılmaz bir kaynaktan mahrum kalacaktır. Şark "gizem"dir, Şark "maden"dir, Şark Batı'nın hayat kaynağıdır. Batı, Doğu'suz bir Batı düşünemez, tahayyül edemez; zira orada iliğini kemiğini sömüreceği her şey, *bakir* ve *aptalca* kendisini beklemektedir (Passanti, 1997, s. 440-442; Max-Vogt, 1998, s. 33). Nitekim şarkiyatçılığın çoğunlukla yaptığı budur. Şarkiyatçı gelenekte, Doğu ve Doğulu'ya, daima değişmez, barbar ve cahil bir doğa yüklenir. Onun zihin yapısı kesinlikle Avrupalı'dan farklı, "farklı" olduğu için de ondan aşağı bir karşıtıdır. Akıl yürütmeleri asla Avrupalı'nınki gibi mantık kuralları çerçevesinde olamaz. Kesinlikten uzaktırlar. Keza, örneğin Henry Kissinger'e göre Newton fiziğinden habersizdirler (Kömeçoğlu, 2002, s. 46). Kısaca Şark, Oryantalist Batı için ötekidir.² Nitekim Said'in (1999, s. 11) vurguladığı gibi; "Şark, sadece Avrupa'nın komşusu değildir; Avrupa'nın en büyük, en zengin, en eski sömürgelerinin mekânı, uygarlıkları ile dillerinin kaynağı, kültürel rakibi, en derin, en sık yinelenen "öteki" imgelerinden biridir. Ayrıca Şark, onun karşıt imgesi, düşüncesi, kimliği, deneyimi olarak Avrupa'nın (ya da Batı'nın) tanımlanmasına yardımcı olmuştur."

² Bunun üzerine Fehmi, Mısırlı şair Hafız'ın "Bekleyen Kadınlar" şiirinden birkaç dize okudu (akt. Mahfuz, 2012, s. 401):

*"Direniş için toplanan kadınları izlemeye gittim,
Ağzlarında haklı olduklarını gösteren şarkılar,
Yıldızlar gibi dalgalanıyordu.
Hüzün veren siyah giysilerin altında saçları,
Savruluyordu, yolları kapatmıştı adımları,
Said'in evini direniş yeri bilmişlerdi."*

Dolayısıyla bu “öteki” denen olgu, geçmişte Şarkiyatçılık için çok uygun bir malzeme olmuştur. Karşı tarafa, diğer deyişle ötekine ilişkin “statüko”yu sağlamıştır. Bu yüzden de farklılar -örneğin Şark- daima “öteki”leştirilmiştir. Hatta çoğu zaman Şark, “düşman öteki”leştirilmiştir. Bundan ötürü de, dünyanın iki ana medeniyeti arasındaki çatışma yüzyıllarca süre gelmiş, halen de bazen açık, bazen gizli devam etmektedir. Bu çatışma, “...sistem-kurucu, sistem dönüştürücü bir niteliğe sahipti ve otoriteler tarafından dört elle sarılındı buna. Ve bu yüzden soğuk savaşın bitmesine rağmen çatışma bitmedi. Çatışma ve düşman öteki kodlaması ideolojiden kimliğe, daha somutta da kültürel düzeyde medeniyetler alanına kaymıştır.” (Keyman, 2002, s. 15)

Bu anlamda Oryantalistler, “Oryantalizm” olarak da tanımlanan Şarkiyat, diğer deyişle “Doğu Araştırmaları” sahasında çalışan Batılı bilim insanlarıdır. Bunlar genellikle, aralarında Doğulu İslam topluluklarının çoğunluğunu meydana getirdiği bazı Avrasya devletlerinin dini, folklorik ve kültürel özellikleri, nitelikleri üzerinde çalışırlar. Tarihi çok eskilere dayanan bu oryantalist faaliyetlerin, zamanla hedeflerini değiştirerek, son üç yüzyılda “...sömürgeci devletlerin siyasî, ekonomik ve askerî hâkimiyet kurmak istedikleri oldukça zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip Doğu ülkelerinin manevi değerlerini incelemeye ağırlık vermişlerdir. Bu durum, bir bakıma eski şarkiyat çalışmalarının, köklü bir gaye ve hedef değişikliği ile günümüz modern sömürgeciliğinin emrine girmesinden başka bir şey değildir” (Sibai, 1993, s. 12-14; Ferruh ve El-Halidi, 1998). Nitekim zaman da, oryantalistlere “sömürgeciliğin keşif kolu” diyenleri haklı çıkarmıştır...

Dolayısıyla Batı ile Doğu’nun, geçmişten günümüze Şarkiyatçılık destekli “sömürgecilik” olgusu üzerinden doğmuş acımasız ilişkisinin merkezinde, çoğunlukla “iktidar” ve “siyaset” kavramlarının bulunması şaşırtıcı değildir.³ Keza, bağımsızlık, iktisat

³ Nitekim sömürgecilik hareketleri, 19. yüzyılda doruğuna ulaşmıştır. Bu bağlamda, Luraghi’nin (2000: 325) de belirttiği gibi, “Sömürgecilik tarihine bakıldığında, sömürgeleştirme faaliyetleriyle güç kazanan bazı ülkelerin dünya siyasî ve ekonomik hayatında söz sahibi olma yarışına girdiği görülmektedir. İngiltere ve Fransa önemli aktörler olarak sahneye çıkarken, bu ülkelerin gerisinde kalmış olan Almanya, Kayzer II. Wilhelm’in yaptığı atakla yarışa dâhil olmaya çalışır. Ancak Almanya’nın, İngiltere ve Fransa’nın sömürge olarak paylaştığı bölgelerde hiç de şansı yoktur. Bu nedenle, gözünü daha yakın bir bölgeye, Ortadoğu’ya çevirir.” Zira Almanya, geç kapitalistleşen ülkeler misali, geç sömürgeleşen Batılı bir ülkedir. Sömürgecilik konusunda zamanına göre ‘ağabeyleri’ konumunda olan İngiltere ve Fransa’ya göre, birliğini ancak 1871 yılında kurabilmesi nedeniyle,

ve kültür tarihindeki uyumsuzluklar, en yalın şekilde, bu kavramlar marifetiyle meydana çıkmışlardır. Siyasete ise, bu meyanda bir öncelik verilmesindeki ana faktörün sebebi de gayet anlaşılabilir. Keza, çoğunlukla Batı Avrupa ve Kuzey Amerika olarak nitelenen “Batı” haricindeki bir çok devlette, modernleşme olgusu, 19. yy.daki “büyük dönüşüm” marifetiyle (Polanyi, 1957) bir şehir, endüstri, piyasa ve sanayi merkezli toplumsal düzen şekline dönüşmenin sonucundaki derin sosyal tecrübe kaynaklı olmamıştır. Bu proje, ya sömürgeci yönetimlerce, ya da kentsel gelişmeye ve mimariye önemli öncelikler vermiş ulus-devletlerin otoriter/totaliter çağdaştırıcı elit kesimlerince öngörülen, planlanan ve hayata geçirilen resmi bir devlet programıdır.

Şarkiyatçılık, Sömürgecilik ve Emperyalizm Arasındaki Tarihsel Bağlantı

Oryantalizm’in, “öncü keşif kolu” olarak sömürgecilikle doğrudan ilişki içinde olduğu ve oryantal çalışmaların sömürgeciliğe zemin hazırladığı söylenebilir. Tarihin akışı içinde bu iki olgunun Batı’da ortaya çıkışı, bu tür bir düşüncüyü kanıtlamak için yeterli görünse dahi, yine de ikisi arasındaki ilişkilerin net olarak ortaya konulması gerekir. Eski çağlardan beri, Avrasya’da ortaya çıkan kadim dünya üzerinde, hem coğrafi konuşlanma hem de iklim farklılıklarının dikte ettiği koşullar çerçevesinde, Ön Asya (Orta Doğu) ve Kuzey Afrika’da, özellikle de Akdeniz ve Karadeniz havzalarında, kolonyalist bir düzenin öncelikli “ilgi alanı” olarak kurulduğu görülmektedir. Bu tarihsel bağlantı, muhtemelen hiçbir zaman öğrenemeyeceğimiz bir dönemde, “Doğu’nun Batı tarafından şekillendirilip, örgütlenmesini başlatmıştır. Büyük bir ticari ve zirai zenginlik potansiyelini barındıran bu geniş bölgenin iktisadî ve stratejik kaygılarla hâkimiyet altına alınması ve örgütlenmesi, kültürel planda “uygarlaştırma” sorununun ortaya çıkışıyla da eş-zamanlıdır” (Parlakışık, 1995, s. 14-15).⁴

hayli geç kalmıştır. Hâlbuki İngiltere ve Fransa gibi sömürgeci devletler, Osmanlı’nın İstanbul’u fethi sonrasında kesilen doğu ticaret yollarına alternatifler sağlamak ve 17. yüzyılda Batı Avrupa’da gelişmekte olan merkantilizmi yeni pazarlar ve ilkel hammaddeler marifetiyle canlı ve etkin tutabilmek maksadıyla, yüzlerini Avrupa’nın Batısına dönmüşler ve coğrafi keşiflerle amaçlarına ulaşmışlardır. Bu noktada ilginç olan, Avrupa’nın bu büyüyen gelişen sömürü düzeninin, Batı’ya giderken özel bir tanım almaması, ancak Doğu’ya doğru gittiğinde “Şarkiyatçılık” gibi, içerisinde nice acılar, aşağılamalar ve hoyratlıklar barındıran özel bir kavramla nitelendirilmesi ve tanımlanmasıdır (Cengiz, 2011, s. 1402).

⁴ Ayrıca Batı’nın uygarlık olarak yeni bir anlayışa yönelmesi, aslında Batı’nın icadı olan sömürü düzeninin temel koşullarından birini teşkil etmektedir. Diğer deyişle, Osmanlı-Türk Batılılaşma çabalarının son 300 yıllık tarihi, Orta Doğu’da bugün uygulanan modern şarkiyatçılığın temelini oluşturan Batı sömürü düzeninin tarihi içinde

Başlıca düşüncesi Doğu'yla Batı'yı, Avrupa'yla Asya ve Afrika'yı, kadim Yunan coğrafyasıyla Pers'i uzlaştırmak ve "birleşmiş bir milletler topluluğunu yönetmek olan İskender'den beri Doğu, uygarlaştırılacak, örgütlenecek ve yönetilecek bir bölgedir" (Blunt, 1984, s. 45).

Said'in (2010, s. 45) kullandığı biçimiyle "...emperyalizm, uzak topraklara tahakküm eden egemen metropolün uygulama, kuram ve tavırları anlamına gelmektedir". Doyle'un (1986, s. 21), "İmparatorluk, bir devletin başka siyasal toplumun hükümrancılığını fiilen denetim altında tuttuğu resmi ya da gayri resmi ilişkidir. Bu ilişki, kaba kuvvetle, siyasal işbirliğiyle ve iktisadî, toplumsal ya da kültürel bağımlılıkla sağlanabilir. Emperyalizm, emperyal ilişkiyi kurma ya da koruma süreci ya da politikası demektir." şeklindeki tespiti paralelinde, "sömürgecilik" terimi için, uzak ve zenginliklerine el değmemiş coğrafyalarda yerleşimler kurarak, buraların zenginliklerini ele geçirmek demek mümkündür. Buradan çıkan açık sonuç şudur. Sömürgecilik, hemen her daim emperyalizmin çocuğu olagelmıştır.

Günümüzün Orta Doğu'sunun emperyalizm ile sömürgeciliğin potasında oryantalizm tarafından ne şekilde eritildiğini anlayabilmek için, yine Said'in söylemlerine bakmak faydalı olmaktadır. Nitekim Said (1999, s. 43), *Şarkiyatçılık* başlıklı yapıtına eski başbakan, kıdemli milletvekili, eski İrlanda İşleri Bakanı, eski İskoçya bakanı, pek çok denizaşırı bunalımın, değişimin duayeni olmanın verdiği yetkeyle davranan Arthur James Balfour'un Avam Kamarası'ndaki 13 Haziran 1910 günkü konuşmasıyla girer:

Her şeyden önce olgulara bakın. Batılı uluslar, tarihte ortaya çıkar çıkmaz,...

kendilerine özgü erdemleri edinip... kendi kendilerini yönetme yetilerinin ilk

ilkelerini sergilediler... Genel deyişle 'Doğu'daki Şarklıların tüm tarihine bir göz

tarihsel anlamda önemli bir yer ve kesit teşkil etmektedir. Bu yüzden, Niyazi Berkes, İdris Küçükömer gibi Türk düşünürlerin bu konulardaki özet fikriyatının, Batı'nın Orta Doğu'ya yönelik sömürü emellerinin köklerinin aynı topraktan beslendiğini ortaya koyması bakımından önemli olduğunu söylemek mümkündür; "Ondan olmayan her devlet ya da toplum medeniyet dışıdır. Batı uygarlığı Türkler hakkında verdiği hükmü bütün İslam, hatta bütün Şark dünyasına da yaydı. Türkler, Müslümanlar, Şarklılar medenileşemez, değişemez, ilerleyemez, deniliyordu. Bu görüşü şiirde, hatta felsefede anlatmaya çalışan düşünürler vardı. Demek ki, Şark ile Garp arasındaki zıtlık, sadece temel prensiplerde ayrı, fakat her biri kendine göre gene de bir medeniyet olma farkı değildir. Şimdi dünya ikiye ayrılıyor: Biri Batı uygarlığı, diğeri onun dışında kalan insanlık." (Berkes, 2007, s. 31-36)

atın, kendi kendini yönetmenin izine rastlayamazsınız. Tüm önemli yüzyılları (pek önemli yüzyıllardı bunlar), zorbalık altında, mutlakiyetçi yönetimler altında geçti.

Bugün Suriye, Irak, Mısır, Libya, Cezayir, Tunus, Yemen, Bahreyn gibi coğrafyalarda yaşananları iyi bir analizle çözümleyebilmek için, Said'in de asıl yöneldiği konu olan, "...Şarkiyatçılığın sömürgecilikle suç ortaklığı kurduğu siyasi boyuta ışık tutmak" gerekir. Bu nokta, bugün Orta Doğu'da yaşanan siyasal çelişkilerin temelinde kuvvetli bir ışıldak tutmaktadır. Keza Şarkiyatçılık bir söylem olarak değerlendirirken, aynı şarkiyatçılık, sömürgeciliği davet edip, meşru kılmakta, sömürgeciliğin zeminini hazırlamakta ve sonrasında da her türlü yöntemle ondan beslenmektedir. Nitekim Sartre'nin (1985, s. 3), Fanon'un meşhur *Yeryüzünün Lanetlileri* başlıklı eserine yazdığı önsözde, şu hususları vurguladığı görülmektedir; "İyi biliyorsunuz ki, biz sömürücüleriz, iyi biliyorsunuz ki, biz 'yeni kıta'ların altınını ve diğer madenlerini, sonra da petrolünü aldık ve bunları yaşlı anavatanlarımıza götürdük. Bu harika sonuçlar verdi: Saraylar, katedraller ve büyük sanayi kentleri; sonra kriz tehdidi baş gösterdiğinde ise, sömürge pazarları durumu kurtarmak için elimizin altındaydılar. Refah içindeki Avrupa tüm yurttaşlarının insan sıfatına sahip olmalarının onların doğal hakları olduğunu kabul etti: Bizde insan olmak demek sömürgeciliğin suç ortakları demektir, değil mi ki hepimiz bu sömürden yararlandık... Zira, bizde ırkçı bir hümanizmden daha tutarlı olan hiçbir şey yoktur, çünkü Avrupa insan olmayı, ancak kendisine köle ve canavar yaratarak başarabilmiştir."

Modern Emperyal Şarkiyatçılık, Orta Doğu ve Yeni Dünya Düzeni

Hobsbawm'a (2008, s. 46-48) göre, yeni bir dünya düzeni içinde, kadim dünya imparatorluklarını 21. yy.ın gerektirdiği şekilde yeni bir emperyal-sömürü modeli olarak yeniden yaratmaya yönelik teşebbüslerin arkasında dört temel neden yatmaktadır. Bunlar:

1. 1960'lı yıllardan itibaren küreselleşmede gözlenen olağanüstü büyük hızlanma ile bu süreci ekonomik, teknolojik, kültürel ve diğer yönleri ile insan faaliyetlerinin şimdiye değin hiç sulandırılmamış bir kolu, yani siyaset arasında baş gösterip derinleşmiş olan gerilimlerdir. Serbest piyasa kapitalizminin egemen şekli ile birlikte küreselleşme, gerek ülkeler için gerekse uluslararası düzlemdeki toplumsal ve ekonomik eşitsizlikte görmezlikten

gelinemeyecek derecede büyük ve patlayıcı potansiyel taşıyan bir yükselişi de beraberinde getirmiştir.

2. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, hem küresel savaş tehlikesini savuşturan, hem de dünyanın geniş kısımlarının düzensizliğe ya da anarşiye sürüklenmesini engelleyen uluslararası güç dengesinin çökmesidir. SSCB'nin dağılıp ortadan kalkması bu dengeyi de yıkmıştır. Bu sistemin 17. yüzyılda yerleştirilmiş olan temel kuralları, en başta da ilkesel olarak egemen devletlerin resmi düzlemde birbirlerinin sınırlarına saygı göstermeleri ve başka devletlerin iç işlerine karışmamaları kuralı, 2002'de Başkan Bush'un ağzından resmi bir bildirim ayarında geçersiz addedilmiştir. İstikrarlı bir süper güç dengesinin sona erdiğinin ilan edildiği koşullarda, yeryüzünün siyasal bakımdan istikrarlı bir hale kavuşturulması artık nasıl mümkün olabilecektir ki? Çok sayıda devlete göre ayarlanmış bir uluslararası sistemin yapısı, yüzyılın sonunda geriye tek bir devlet kaldığında nasıl olacaktır?

3. Egemen denem ulus-devletin, kendi topraklarında meydana gelen olaylar karşısında denetimi sürdürmek gibi temel işlevlerini yerine getirme yeteneğinde ortaya çıkan krizdir. Dünya, yetersiz ve birçok bakımdan başarısız devletler çağına girmiştir. İşte bu kriz de, İngiltere, İspanya ve Fransa gibi güçlü, istikrarlı devletlerin dahi IRA, ETA ve Korsikalı ayrılıkçılar gibi silahlı gruplarla çatışarak geçen on yıllardan dersler çıkarmak durumunda oldukları yaklaşık 1970'lerden itibaren şiddetleniyordu. O yüzden dünyanın 31 egemen devletinde silahlı iç savaş olayları görülmektedir.

4. Halkların topraklarından toptan kovulmalarına ve soykırımlara kadar varmış olan ve bunlar dâhil olmak üzere kitlesel/toplu insani felaketlerin geri dönüşüdür ve bunun da beraberinde genel korku atmosferini geri getirişidir. AIDS salgınında Ortaçağ'ın Kara Ölümü'ne benzer bir felaketin yeniden ortaya çıktığına tanıklık ettik; henüz otuz-kırk kişiden daha fazla ölüme sebebiyet vermeyen "kuş gribi"nin genişleyip, yayılma potansiyelinden dolayı, dünyanın her tarafında bir huzursuzluk yaşandı. Küresel ısınma vb. gibi tehditler kamuoyunda geniş yankı buldu. Savaşlar ve iç savaşlar geri döndü. Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonra meydana gelen savaşların sayısı, bütün soğuk savaş döneminde yaşanan savaşları geçti. Çarpışmalara katılanların ve kayıp düşenlerin sayısı 20. yüzyılın toplu savaşlarına kıyasla görece az kalsa da, savaşmayan nüfus üzerindeki etkileri nispet kabul edilmez derecede çok daha korkunç oldu. 2004 yılının sonu itibarıyla, kendi ülkelerinin dışında ve -giderek daha fazla da- içinde yaşamak zorunda kalan milletlerin sayısı, İkinci

Dünya Savaşı akabinde yerlerinden yurtlarından edilen insanların sayısıyla kıyaslanabilir bir ölçüğe vararak, neredeyse 40 milyona ulaştı. Yeryüzünün birkaç bölgesinde toplanmış haliyle ve neredeyse olaylar patlak verdiği anda oturma odalarında ekrandan izlediğimiz bu görüntüler, artık zengin ülkelerde çok daha büyük ve doğrudan bir genel etki doğurmaktadır.

Bu meyanda, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun 1453'de İstanbul'u fethi sonrasında, Batı dünyasında meydana gelen coğrafi keşifler, merkantilizm, Sanayi Devrimi, kapitalizmin doğuşu ve gelişmesi, teknolojik ilerleme gibi tarihsel-ekonomik gelişmeler ve dönemler bağlamında, Orta Doğu coğrafyasının bir "tiyatro sahnesi" olarak algılanma süreci başlamıştır (Fromkin, 1989; Cleveland, 2008). Bu bölge, sosyal bilimlerin bir disiplini olduğu günden bu yana, uluslararası ilişkiler disiplininin de yoğunlukla dikkatini çektiği, analiz ettiği, incelediği, yorumladığı ve betimlediği birçok siyasî, sosyal, tarihsel, iktisadî, toplumsal ve kültürel gelişmelere de sahne olmuştur. Orta Doğu'ya Batılı güçlerin ilk temel girişinin gerçekleştiği süreç, bazı görüşlere uyarınca 1774'te Osmanlı ve Rus imparatorluklarının imzaladıkları Küçük Kaynarca Barış Antlaşması, diğer görüştekilere göre ise Mısır'ın 1798'de Napolyon tarafından işgal edilmesiyle hayat bulmuştur. Dolayısıyla Ortadoğu'nun siyasasını çözümleyebilmek için, bölgenin kendinden doğan etkenlerden çok, Batılı devletlerin bölgeye yönelik ne türlü siyasalar geliştirmeleri veya bu yöndeki niyetleri öne çıkmaktadır.

Pek çok açıdan *par excellence* [tam tamına] bir sömürü coğrafyası olan Orta Doğu, hiçbir şekilde sadece coğrafyayı dikte etmemiştir. Daima daha fazlası arzu ve talep edilmiştir, Bu anlamda, Said'in (1999, s. 11-18) de vurguladığı şekilde; "Şark, Şarkiyatçılık yüzünden bağımsız bir düşünme ya da eylem nesnesi olamadı (hala da değil)."⁵ Özellikle de Orta

⁵ Bora'nın (2008, s. 56). deyişiyle, "Doğu'nun sömürgeci bakışla inşası, bu coğrafyayı coğrafyadan fazla bir şey, bir arzu nesnesi olarak tasarlamıştır. Oryantalist ressamın, örneğin Ingres'in ya da Delacroix'nun eserlerinde sereserpe uzanmış bize bakan çıplak kadınlar, bu arzunun cisimleşmiş hali gibidir." Bu meyanda Said (1999, s. 194) de, Nerval'in *Doğuya Yolculuk* isimli eserini yorumlarken, doğunun bir kadın olarak inşasına da değinir ve; "Fiziksel ve duygusal bakımdan Şark'la bağ kuran Nerval, tüm hikmetin türediği 'aynı anda hem gizemli hem ulaşılabilir' analık merkezini özellikle Mısır'a yerleştirerek, Şark'ın zenginlikleri arasında, (temelde dışıl olan) kültür ortamında teklifsizce gezinir."

Doğu'ya yönelik spesifik bir örnek teşkil etmesi bakımından I. Körfez Harekâtı ile birlikte,⁶ ABD ve Batı ülkelerinin Şark'taki etkinlik alanlarının değiştiği, yeni bir boyut kazandığı söylenebilir⁷. Bu boyut, Soğuk Savaş sonrasında siyasal ve ekonomik belirsizliklerine sahip yeni uluslararası ortamına hâkimiyet, yön verme ve zaten avuçta olan Orta Doğu'yu yeni bir konseptle; son bir yüzyıldır ise, fazla el atılmamış olan bakir Afrika'ya yönelik yeni ekonomik sömürü politikalarını ve stratejilerini yürürlüğe koymak şeklinde oluşmuştur. Bu, genelde son dönemdeki tanımlamasıyla “Büyük Ortadoğu Projesi” (BOP) olarak bilinmektedir. Hatta emperyalist açıklık, bunu daha sonra “Broader” diyerek genişletmiştir.

Bu bağlamda, uluslararası politikada, özellikle Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmeler, tek kutuplu dünyanın uluslararası arenaya etkileri, AB'nin ABD karşısına daha da güçlenen ekonomik bir güç olarak yükselmesi, eski SSCB'nin ve Doğu Bloğunun Batı için doğrudan tehdit olmaktan çıkması, NATO'nun alan-dışı (out-of-area) operasyonlar yoluyla dünya polisliğine evrilmesi, ABD (dolayısıyla NATO'nun) hayatiyetini ve dünya egemenliğini sürdürebilme yolunda kendisine yeni bir tehdit oluşturma çabaları ve Radikal İslam'ın bu şekilde Batı ve değerleri için yeni tehdit unsuru olarak yaratılması gibi faktörlerin de etkisiyle, 1990'lardan sonra yaşanan siyasal yakın geçmişi ele alırken ileri sürülebilecek görüşün daha da sert ve acımasız olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrası demokrasi, insan hakları, toplumsal gelişim ve özgürlük gibi olgular üzerinden yaratılan

⁶ Birinci Körfez Harekâtı sonrasında, Irak'a karşı BM Güvenlik Konseyi'nin 687 sayılı (3 Nisan 1991) Güvenlik Konseyi Kararı (SCR: Security Council Resolution) çerçevesindeki Ateşkes Kararı aracılığıyla, Kuveyt'in bağımsızlığına kavuşmasının ardından dahi ambargo sürdürülmüştür. Bu, modern tarihin 13 yıl süren en katı ambargo rejimidir. Ambargoyla, Saddam Hüseyin'in gücünü sınırlamak, bölgede ve ülke içinde insan hakları ihlallerini denetlemek amaçlandıysa da, bu ağır bedeli ödemek zorunda kalanlar yönetimdekiler değil, Irak halkının çoğunluğu olmuştur. Nitekim 1996 yılının Mayıs ayında bir ulusal televizyon kanalında ambargoyla 500 bin Iraklı çocuğun ölmüş olabileceğine ilişkin ne düşündüğü sorulduğunda ABD eski Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, “Biz bu bedele değdiğini düşünüyoruz.” yanıtını vermiştir (Sadig Al-Ali, 2009, s. 225-226).

⁷ Ertürk'ün (2010, s. 96) belirttiği üzere; “1991'deki I. Körfez Harekâtı, Batılı devletlerce bir Arap ülkesinin istilasını başlatmıştır. Batılı ittifak içerisinde, Arap ve diğer Müslüman ülkeler de yer almıştır. Zira bu istilanın Irak'a yerleşmeyi değil, Saddam rejimini devirmeyi hedeflediğini düşünmüşlerdir. Ancak yine de Batı, Müslüman nüfusa karşı bir savaş açmıştır. Ve ittifakta yer alanlar bu nüfusa karşı bir mücadele ortaya koymuşlardır. Bazı radikal gruplar ise, farklı bir düşünceye sahiptir. Usame Bin Ladin'in hocası olan Mısırlı fizikçi El Zawahiri, bu işgalin petrolü ele geçirmekten başka bir amaç taşımadığını söylemiştir. Eski bir Afgan mücahidi olan Şeyh Tamini de, aslında Kuveyt'in işgal edilmesinin Amerika'ya karşı bir savaş olduğunu iddia etmiştir.”

“Modern Şarkiyatçılık”ın, aynı zamanda emperyalizme hizmet edecek şekilde yeniden dizayn edilen yeni küresel sömürü düzeninin bir parçası, hatta temel yapı taşı olduğunu söylemek mümkündür.

Berkes’e (2007, s. 24) göre, Batı devletleri, dünyaya hükmedecek kudrette oldukları zaman, zayıf devletler için büyük bir tehlikedirler. Bu meyanda Fischer (2006, s. 81) de şunları belirtir; “Avrupa’da modern çağın başlangıç dönemindeki din savaşlarıyla birlikte ortaya çıkış şekliyle modern devletlerin özü, iktidar egoizminden, yani kendi varlığını güvence altına almaktan ibarettir. Güvenlik çıkar sıralamasında ilk sırada yer alır; hem devletlerin iç ilişkilerinde hem de dış ilişkilerinde birinci sırada yer alır. Bir devletin güvenlik için elinde bulundurduğu güvenliği sağlayıcı olan güçtür. Devletler ne kadar güçlü ise kendilerini o kadar güvende hissedeceklerdir. Uluslararası politika, güç ve iktidar için verilen savaş üzerine kurulmuş durumdadır. Devletler, uluslararası politikalarda her zaman güçlü olmak durumundadırlar.”

Bu çalışmada da konu edilen Batılı kapitalist emperyal devletler, ilkel hammadde sıkıntısı çekmeye başladıkları ve halklarının huzursuzlukları artmaya başladığı an, kurdukları refah devletini sürdürebilmek için, yeni kaynak arayışlarına çıkarlar. Bu yaklaşımın, Batılı şarkiyatçıların, 1990 yılı sonrasında uyguladığı yeni “modern şarkiyatçılık” stratejisinin altında yatan temel gerçek olduğu savlanmaktadır. Nitekim 11 Eylül sonrasında, ABD’nin gerek ulusal, gerekse uluslararası güvenlik mülahazalarıyla Afganistan ve Irak’a müdahalesi, kendi enerji siyasaları ve çıkarları çerçevesinde Orta Doğu’yu yeniden şekillendirmedeki girişimi BOP’un saç ayaklarını oluşturmaktadır.

Buna karşılık, yaratılan imaj, bölgede kalkışılan bu acımasız Amerikan savaşlarının dünya güvenliğini, dolayısıyla barışını tehdit etmeyi amaçlayan bazı “rouge states” (yaramaz devlet) devlete karşı girişildiği şeklindedir. Bu süreçte uluslar arası kamuoyunu yanına almaya çalışan ABD, bu hedefe yönelik söylemlerinde barışçı bir dil kullanmakta ve uluslararası hukuk normlarını gerektiren bir dünya siyasası benimsediği imajını vermektedir. İşin tuhafı, bu siyasa oyunlarına önce iç kamuoyu büyük benimseme ve kabuller göstermektedir. Zaten aslında ABD’li yöneticilerin öncelikli hedefi de budur. Diğer yandan, BM kurumu ile NATO ittifakını yanında bulmasıyla ABD, Orta Doğu’daki gücünü ve yerini daha da pekiştirmesinin ardından, Orta Asya’ya yönelik gücünü de sağlamlaştırma yoluna gitmiştir.

Orta Doğu'ya, oradan da günümüzdeki sözde Arap Baharı'na uzanacak bir sürecin miladı olarak 11 Eylül saldırıları sonrasında ortaya çıkan hâkim söylem, ABD'nin karşılaştığı Radikal İslamî terörizm tehdidinin köklerini Orta Doğu'da görmüştür. Nitekim Craner'ın (2006, s. 4-5) tanımlamasıyla, bu algı ile “özellikle, Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası politikaları üzerinde etkili olmayı başaran Yeni-Muhafazakâr (Neo-Cons) çevreler, Orta Doğu'nun demokratik olmayan rejimlerinin İslamî grupların siyasal sisteme katılmalarını engellediğini ve kendisini siyasal sistem içerisinde ifade edemeyen bu grupların sosyalleşemediğini dolayısıyla aşırılaştığını, ABD'nin terörle mücadelesinin Orta Doğu'daki anti-demokratik rejimlerin demokratik değerlere dönüştürülmesiyle başarı kazanabileceğini” iddia etmişlerdir. Orta Doğu'yu tanımayan böylesi bir mantıktan hareketle doğan Afganistan ve Irak müdahaleleri, ABD'nin 1990'lı yıllarda Orta Doğu bölgesi ile olan ilişkilerinde sınırlı tuttuğu demokratikleşme gündeminin güçlenmesini de beraberinde getirmiştir (Dalacoure, 2010, s. 62-63; Akt. Özpek, 2012, s. 185).

Bush yönetimince 2002'de açıklanan “Middle East Partnership Initiative” projesi, sözde bazı dünya coğrafyalarının demokratikleştirilmesi yönünde daha fazla fon ayrılmasını gerektirirken, 2004'ün G8 zirvesinde açıklanan “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ortaklık Girişimi” (The Broader Middle East and North Africa Partnership Initiative) ise, ABD ve müttefiklerinin özellikle Orta Doğu'daki demokratikleşme dönemine katkıda bulunmasını amaçlamıştır. Ancak 11 Eylül saldırıları sonrası, ABD'nin Irak'a yaptığı müdahaleyi eleştirerek açıklamaya çalışan güçlü bir yorum Wallerstein'den (2007, s. 55-71) gelmiştir. Dolayısıyla ABD'nin özellikle 11 Eylül süreci sonrasında benimsediği demokrasi sözleri ve demokrasiyi genişletmek adına başlattığı savaş ve işgaller dalgasının, bu tarihi anlayışın devamı niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, Wallerstein'in (2007, s. 189) da vurguladığı şekilde, “16. yüzyıl Avrupa'sının Latin Amerika yerlilerini medenileştirmek için başlattığı işgal dalgası ile ABD'nin demokrasiyi yaymak amacıyla Irak hükümetini devirmesi arasında ahlaki olarak büyük bir farklılık yoktur.”

Gause III (2005, s. 64) için, Batıcı tarzda “liberal bakış açısının⁸ terörizmin ortaya çıkışı ile rejim şekli arasında kurdukları ilişki sürpriz olmayan bir şekilde Bush yönetiminin

⁸ Geleneksel güvenlik çalışmalarının önemli kollarından biri olan liberal kuram, 11 Eylül ve benzeri terörist saldırıları açıklamaya çalışma bağlamında, devlet yönetimi olgusu ile terörizm arasında bir bağlantı olduğunu

söylemlerine de yansımıştır. Zira ABD'nin Irak işgali demokrasiyi sadece Irak'ta değil, aynı zamanda bütün Orta Doğu'da inşa etme projesi olarak dile getirilmiştir. Bush, “demokratik barış” önermesine sığınarak, demokrasinin Orta Doğu'ya yayılmasının sadece siyasî istikrar değil, aynı zamanda ABD ve diğer demokrasiler için güvenlik anlamına geldiğini de iddia etmiştir. Dönemin ABD yönetimi, Orta Doğu'daki tiranlıkların radikal yeraltı örgütlenmeleri yarattığını düşünmüş ve demokrasilerin muhalefet hareketlerini meşru bir zemine çekebileceğine” inanmıştır. Bu durum da, kaçınılmaz olarak çoğu Orta Doğu devletinde tepki artışına, Radikal İslam'ın kuvvetlenerek, kamuoyunda ve toplum içerisinde daha uygun şekilde yer bulmasına, sonunda da Batı karşıtı bir İslam Uyanış'ı tetiklemiştir.⁹

Orta Doğu, 2010 yılının sonlarından bu yana “Arap Baharı” olarak adlandırılan halk kalkışmalarıyla bezenmiş, Mısır, Tunus, Libya ve Yemen'in totaliter ve diktatoryal yönetimleri bir biri ardına devrilmiştir. Ancak Orta Doğu coğrafyasına ne bahar, ne de yaz geldiği görülmektedir. Mısır ve Libya'da toplumsal karışıklıklar artarken, Suriye'de iç savaş çıkmış, ülke kendi haline bırakılmış, hiçbir uluslar arası güç ve kurum müdahale etmemiş, böylece bu ateş, müdahalelerden sonra zaten bir türlü durulmayan ve istikrar bulamayan Irak'ı daha da karıştırmış, Irak ve ardından Suriye, toprak bütünlüğünü kaybetmeye doğru hızla ilerlerken, son olarak ortaya IŞİD isimli İslamî terör örgütü çıkmış, Irak ve Suriye'de Hilafetçi İslam Devleti ilan etmiş ve bu bölgelerde mezhep savaşı başlatmıştır.

Günümüzde iyice kanlı ve vahşi nitelik kazanan bu gelişmeler, ABD'de 1946 yılında kurulmuş Orta Doğu Enstitüsü görevlilerinden Harold Lasswell'in “propagandacı”ya yönelik önerileri bağlamında değerlendirilecek olursa, hayli ilgi çekici olabilecektir. Lasswell (akt. Said, 1999, s. 306) için; “Kitlelerin ne düşündüğü değil, düşüncelerinin hangi şekle sokulacağı düşünülmelidir. Kitlesele eylem gerektiren ayarlamalar söz konusu olduğunda propagandacının görevi, hem benimsenmeyi hem de uyarlanmayı kolaylaştırmak için çifte bir işleve hizmet eden hedef simgeler geliştirmektir. Simgeler, kendiliğinden kabullenmeyi teşvik etmelidir.” Bugün ve geçmişte, Türkiye de dâhil olmak üzere, tektipleştirilmeye çalışılan Orta Doğu'da, İslamcı ideolojileri benimseyen siyasî partilerin artışı, askerî

savlamıştır. Bu bakış açısının önemli bir figürü olarak Fukuyama (2006, s. 22) da, “...zayıf devletlerin uluslararası düzene tehdit oluşturan birçok olgunun ortaya çıkışına zemin hazırladığını” iddia etmektedir.

⁹ “İslamî Uyanış” (Islamic Revival) olgusu için bkz. (Hirschkind, 2006). Önde gelen bazı “İslamî Uyanış” figürlerinin biyografilerine ilişkin çalışmalar içinse bkz. (Baker, 2003; Salvatore, 2007).

darbelerin yaşanması, diktatörlerin sözde seçimlerle devletlerinin başında kalmaya çalışmaları, Hilafetçi İslam Devleti kuran terörist grupların görülmesi gibi siyasal ayrılıklara, tartışmalara ve iktidar çabalarına hedef olmuş kimi simgelerin kendiliğinden doğduğunu, her geçen gün artan dinsel kabarmanın doğal bir toplumsal ve kültürel gelişme olduğunu iddia etmek mümkün müdür?¹⁰

Dolayısıyla, deyiş yerindeyse görünen köy kılavuz istememektedir. Bugünün bu şekilde yaşanacağını anahtarı, Batı'nın Orta Doğu'yu sömürmek için yüzyıllardır kurduğu düzen içerisinde gizlidir. Diğer deyişle, bir zamanlar Şarkiyatçılık'tır bu; bugünün güncel küresel şartlarında ise, artık Modern Şarkiyatçılık'a evrilmiş *gizil* bir anahtardır. Bu anahtarı istediği gibi kullanan Batı, ne Orta Doğu'nun demokratikleşmesini istemektedir, ne de Orta Doğu'nun böylesi bir derdi vardır. Zira bir zamanlar Woodrow T. Wilson'ın dediği gibi, “*Devrimin tohumu baskıdır.*” Dolayısıyla, Orta Doğu'daki son gelişmelere bakıldığında ise, gerçeği Wilson'inkinden daha iyi örnekleyen bir deyişe az rastlanmaktadır (Yılmaz, 2012, s. 59).

Sonuç

Berkes'in (1975, s. 37), Ortadoğu ülkelerinde bugüne değin yaşanan despotik, otoriter, dikta rejimleri ve insan hakları ihlalleri ile tüm benzeri çağdışı olaylar, “...yabancı devletlere karşı mali bağımlılığa düşen, yapısında modern uygarlığa uyacak toprak, endüstri, vergi, eğitim reformları yapmamış ya da yaptığı kadarını uygulamamış olan bir ülkede demokrasinin gerçekleşmeyeceğini, ondan gericilik ve istibdat doğacağını [göstermektedir].” şeklindeki görüşlerin evrensel bir nitelik taşıdığı ve Orta Doğu'nun bugün içine düştüğü çıkmazın açık bir tanımlayıcısı olduğu düşünülmektedir.

Modern Şarkiyatçılar'ca, “Arap Baharı” gibi artık *gülünçlüğü* aşikâr olmuş bir kavramla betimlenerek, neredeyse *güllük gülistanlık* bir değişim süreci yaşayacakları savlanan; ancak, bunun yerine kanlı halk ayaklanmalarına maruz kalan Orta Doğu ülkelerinde, bugün aslında iç savaşlara bağlı yoğun bir terör ortamı yaşanmaktadır. Terörizm, bir devletin içerisindeki oryantasyonun bozulması olarak ifade edilebilirse, görülmektedir ki,

¹⁰ Batı gözünden dünyada son 10 yılda yaşanan Radikal İslamî terör faaliyetlerinin Batı tarafından algılanması üzerine yapılmış detaylı bir çalışma olarak bkz. (Delibaş, 2004, s. 1-41).

bugün kan ve ateş içindeki çoğu Orta Doğu ülkesinde totaliter rejimlerin yıkılmasıyla, kısa bir süre de göreceli otoriter istikrarlar da yıkılmış ve bu ülkeler kendilerini, daha istikrarsız ve ülkenin alt ve üst yapısını yıkan, şiddetli bir ülke-içi terör sarmalında bulmuşlardır. Bu ülkelerde, istikrarın görece yeniden sağlanması maksadıyla, tekrar totaliter rejimlere, ancak bu kez “İslamî Uyanış”tan beslenen radikal İslam Devleti rejimlerine yöneliş, en büyük riski teşkil etmeye başlamıştır.

Bu anlamda, Orta Doğu halklarının unutmamaları gereken çok önemli bir tarihsel ders bulunmaktadır. Bu da, içteki yerel sömürüyü yıkan “Milli Kurtuluş Savaşı” sonrasında tek çıkar yolun, Batılılaşma ile ulusçuluk arasında yeni bir toplumcu anlayışla, yeni bir düzen kurma zorunluluğudur. Bunun formülü, Berkes’in (2007, s. 11) yerinde tespitiyle; “Baticılığı Batı’dan bağımsızlık şekline, milliyetçiliği (ulusçuluğu) devrimcilik yoluna çevirmek”tir. Nitekim Orta Doğu ülkelerinin hâlihazırda en büyük şanslılıkları, ulusal bağımsızlığı sağlayarak, Türk Devrimi’ni yaratan ve Batı’ya rağmen Batılılaşma’yı benimseyen Mustafa Kemal Atatürk gibi bir milli lidere sahip olmamalarıdır. Zira 20. yüzyılda bağımsızlığın ne demek olduğunu unutacak kadar dinsel gelenekçiliğe, taassuba ve cahillliğe batmış bir halka, tekrar “ulus” olduğunu hatırlatan, öğreten ve benimseten en önemli ve aslında ilk örnek, bağımsız Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal olmuştur.

Keza bir toplum, Batı uygarlığının ayakları altında paramparça olmuş geleneksel müesseselerini yeniden kutsallaştırdıktan sonra kapılarını ardına kadar açsa ve Batı uygarlığını içeri buyur etse bile, o uygarlık o toplumun malı olamaz. Eğer olsaydı, geleneklerine sınıksız sarılan sömürgeleşmiş memleketlerin Anadolu ve Kıbrıs Türk toplumlarından fazla modernleşmiş olması gerekirdi. Dolayısıyla Batı ile savaşırken ona dönmek, aynı zamanda ona değişik gözlerle bakmak demektir. Gerekli olan, ne Batı Peykçiliği, ne de Batı düşmanlığıdır. Kemalist devrimciliğe özgü olan bu “Batı’ya karşı savaşırken Batı’ya sırt çevirmeme” çözümünün anlamı, Türk toplumunun yapısında modern çağ gereklerine uyacak değişmelerin zorunlu olmasıdır. Bu olmadıkça, Batı uygarlığı ile Batı emperyalizmi aynı şeylerdir; birbirinden keyfi olarak ayrılamazlar.

Bu meyanda, Orta Doğu devletlerinin, Atatürk ve dönemi sayesinde Türkiye’nin, sonrasında da bölgedeki genç KKTC’nin gerçekleştirdiği milli, demokratik ve laik toplumsal ve devrimci değişimi gerçekleştirememeleri durumunda, daha da artan istikrarsızlık ve iç-şiddet gelişmeleri yaşamaları kuvvetle muhtemeldir. Keza tarihte, milli toplumsal devrimlerle

taçlanmamış hiçbir müstakil halk kurtuluş hareketinin, o halk topluluğunu Batı emperyalizminin sömürü ağından kurtardığı görülmemiştir. Bu ağı yırtamadıkları sürece, modern şarkiyatçıların “piyano tuşu olmaktan” kurtulamayacaklardır.

Sonuçta, Fanon’un (2009, s. 260) o muhteşem vurgusunun, *son sözü* bitirdiği düşünülmektedir: “Hiçbir araç insana hâkim olmasın. İnsanın insana kulluğu son bulsun. Yani ne ben başkasının kulu olayım, ne de ben başkasını kulluğa zorlayayım. Nerede olursa olsun, hangi görünüş altında olursa olsun, insanı keşfetmeme ve onu sevmeme izin verilsin.”

Kaynakça

- Baker, R. W. (2003). *Islam Without Fear: Egypt and the New Islamists*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Berkes, N. (1975). *Türk Düşününde Batı Sorunu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Berkes, N. (2007). *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. (3.b.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Blunt, A. W. F. (1984). *Batı Uygarlığının Temelleri*. Çev. Müzehher Erim. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Bora, A. (2008). Ortadoğu'da Kadın Hareketleri: Farklı Yollar, Farklı Stratejiler. *İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi*, 39, 55-69.
- Cengiz, S. (2011). Martin Hartmann ve Şarkiyat Çalışmaları. *Turkish Studies*, 6(3), 1401-1413.
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. Çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Craner, L. (2006). Will US Democratization Policy Work. *Middle East Quarterly*, 13(3), 3-10.
- Çetinkaya, B. A. (2009). Batı'daki 'Sürgün' Doğulu/Yabancı Edward Said'in Gözüyle Oryantalizm-"Öteki"nin Tanımlanması. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1, 3-23.
- Dalacoure, K. (2010). US Foreign Policy and Democracy Promotion in the Middle East: Theoretical Perspectives and Policy Recommendations, *Ortadoğu Etüdüleri*, 2(3), 57-76.
- Delibaş, K. (2004). İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 1-41.
- Doyle, M. W. (1986). *Empires*. Ithaca: Cornell University Press.
- Ertürk, D. (2010). Bir Egemenlik Aracı Olarak Küresel Terör. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 4, 81-103.
- Fanon, F. (2009). *Siyah Deri Beyaz Maske*. Çev. Cahit Koytak. İstanbul: Versus Kitap.
- Ferruh, Ö. ve El-Halidi, M. (1998). *İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm*. Çev. Osman Şekerci. İstanbul: Nun Yayıncılık.
- Fischer, J. (2006). *Tarihin Dönüşü-11 Eylül'den Sonra Dünya ve Batı'nın Yeniden Yapılanması*, Çev. Evrim Güney. İstanbul: Merkez Kitaplar.
- Fromkin, D. (1989). *A Peace to End All Peace*. New York, NY: Owls Books.

- Fukuyama, F. (2006). *Neo-conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika*. İstanbul: Profil Yayınları.
- Gause III, F. G. (2005). Can Democracy Stop Terrorism. *Foreign Affairs*, 84(5), 62-76.
- Hinnebusch, R. (2003). *The International Politics of the Middle East*. Manchester, UK: Manchester University Press.
- Hirschkind, C. (2006). *The Ethical Soundscape*. New York, NY: Columbia University Press.
- Hobsbawm, E. J. (2008). *Küreselleşme Demokrasi ve Terörizm*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hür, A. (2011). Garbiyatçılık: Frenkistan'ın Frankeştayn'ı. *Taraf*, (8 Mayıs), 5.
- Keyman, E. F. (2002). Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu: 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet. *Doğu-Batı Dergisi*, 2(20), 11-32.
- Kömeçoğlu, U. (2002). Oryantalizm, Belirsizlik, Tahayyül, 11 Eylül. *Doğu-Batı*, 2(20), 33-50.
- Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi*. Çev. Halim İnal. İstanbul: E Yayınları.
- Mahfuz, N. (2012). *Saray Gezisi*. (3.b.). Çev. Işıl Alatlı. İstanbul: Hitkitap.
- Max-Vogt, A. (1998). *Le Corbusier: The Noble Savage*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Meriç, C. (1982). Oryantalizm üzerine düşünceler: Bir çıkmaz'da dolaşırken. *Türk Edebiyatı*, 110, 37-40.
- Özpek, B. B. (2012). En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu. *Ortadoğu Etütleri*, 3(2), 183-215.
- Parlakışık, A. (1995). *Oryantalizmin Soruları*. (2.b.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Passanti, F. (1997). The Vernacular, Modernism and Le Corbusier. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 56(4), 438-451.
- Polanyi, K. (1957). *The Great Transformation*. Boscon: Beacon Press [(2000). *Büyük Dönüşüm*. Çev. A. Buğra. İstanbul: İletişim].
- Sadig Al-Ali, N. (2009). *Iraklı Kadınların Anlatılmayan Öyküsü-1948'den Bugüne*. Çev.: Yasemin Tezgiden. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Said, E. W. (1999). *Şarkiyatçılık-Batı'nın Şark Anlayışları*. Çev. Berna Ünler. İstanbul: Metis Yayınları.
- Said, E. W. (2010). *Kültür ve Emperyalizm*. (3.b.). Çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Hil Yayın.
- Salvatore, A. (2007). *Islam and the Political Discourse of Modernity*. Berkshire, U.K.: Ithaca Press.
- Sartre, J. P. (1985). Önsöz. Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*. Çev. Bayram Doktor. İstanbul: Bir Yayıncılık.

- Sibai, M. (1993). *Oryantalizm ve Oryantalistler (Yararları-Zararları)*. Çev. Mücteba Uğur. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Wallerstein, I. (2007). *Avrupa Evrenselciliği: İktidarın Retoriği*. İstanbul: Aram Yayınları.
- Yılmaz, A. M. (2012). Ortadoğu'da Değişim: Alternatif Yaklaşımlar, Kazananlar ve Kaybedenler. *OrtadoğuAnaliz*, 4(39), 57-62.